

KISSALAR BAĞLAMINDA MÂTURÎDÎ'NİN KUR'ÂN'DAKİ MÜBHEMLERE YAKLAŞIMI

Mustafa Cihad BAKKAL (*)

Öz

Mübhemât, tefsir ilminde kapalı lafızları ifade etmek için kullanılan bir ıstılahtır. Bu gibi lafızları ele alıp inceleyen ilim dalı ise “Mübhemâtü'l-Kur'ân” şeklinde adlandırılır. Maturîdî Te'vilâtu'l-Kur'ân adlı tefsirinde mübhemât ile ilgili düşüncelerini net bir şekilde ortaya koyar ve mevzu hakkında önemli bilgiler verir. O, konuya ilişkin açıklamalarını daha ziyade kıssaların zikredildiği âyetlerde yoğunlaştırır. Çeşitli gerekçeler ileri sürerek kesin bir nas bulunmadıkça mübhemleri tayinden uzak durulması gerektiğini genel bir ilke olarak savunur. Bu makalede, İmam Maturîdî'nin mübhemât anlayışı kıssalar özelinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mübhem, Kıssa, Tayin, Maturîdî, Te'vilâtu'l-Kur'ân

Maturidi's Approach to Mubhams in the Qur'an in the Context of Stories

Abstract

Mubham is a term which is used to indicate the indefinite words in Tafsir. The branch of Tafsir handling such words is named as “Mubhamat al-Qur'ân”. In Te'vilâtu'l-Qur'ân, Maturidi puts forward clearly his ideas about Mubhamat and provides important information. He mainly intensifies his explanations about the topic around the verses on stories (qıssah). By providing some justifications, Maturidi defences as a general principle that unless there is certain verses, certain meanings should not be given to mubham verses. In this article the Maturidi's understanding of mubhamat is analysed in detail especially in relation to the stories.

Keywords: Mubham, Story, Specification, Maturidi, Te'vilâtu'l-Qur'ân

*) Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, (e-posta: cihadbakkal@hotmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3030-991X>

Giriş

Kur'ân'da daha çok temel ilkelere, fikirlere ve değerlere önem verildiği için genellikle şahıs, zaman ve mekân unsurları zikredilmez; bunun yerine verilmek istenen mesajın muhataplara en kısa yoldan ulaştırılması amaçlanır. Kur'ân kıssalarında bu durum daha açık bir şekilde görülür. Nitekim kıssalarda genel itibarıyla kısa ve özlü bir anlatım hâkimdir. Şahıs isimleri, olayların vuku bulduğu mekânlar ve tarihler hakkında detaylı bilgilere yer verilmez. Bunlar daha ziyade zamirler, ism-i işaretler, ism-i mevsuller, zaman ve mekân zarfları vb. ile zikredilir. Her ne kadar Kur'ân'da kıssaların ayrıntılarına girilme de merak duygusu insanları tarih boyunca bu gibi hususların peşine düşmeye sevk etmiştir. Böylece Kur'ân'da açıkça zikredilmeyen detayları tayin etme çabaları sonucu Mübhemâtu'l-Kur'ân adıyla müstakil bir ilim dalı ortaya çıkmıştır.

Mâtürîdî'nin *Te'vilâtu'l-Kur'ân* adlı tefsiri incelendiğinde mübhemât konusuna ayrı bir önem verdiği görülür. Mâtürîdî özellikle kıssalarda geçen mübhem ifadelerin tayini noktasında çok hassas davranmaktadır. Bu çalışmada Mâtürîdî'nin mübhemât anlayışı kıssalar bağlamında ortaya konmaya çalışılacaktır. Konunun kıssalarla sınırlandırılmasının sebebi; mübhem hususların çoğunlukla kıssalarda yer alması ve Mâtürîdî'nin de konuyla ilgili açıklamalarını çoğunlukla bu bağlamda yapmış olmasıdır. Ancak yeri geldikçe Mâtürîdî'nin kıssalar haricinde geçen mübhem lafızlarla ilgili görüşlerine de temas edilecektir.

Çalışmanın amacı, mübhemât konusunu veya Kur'ân kıssalarını tüm detaylarıyla ele alıp incelemek değil, özellikle Mâtürîdî'nin kıssalarda geçen mübhem ifadelerle yaklaşımını tespit etmektir. Dolayısıyla ilk önce mübhemât ve Kur'ân kıssalarıyla ilgili genel bilgi verilecek, daha sonra ise konu Mâtürîdî'nin *Te'vilât*'ı çerçevesinde işlenecektir. Bununla birlikte ihtiyaç hâsıl oldukça ilgili diğer kaynaklara da başvurulacaktır.

I. Kavramsal Çerçeve

Asıl konuya geçmeden önce meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için Kur'ân kıssaları ve mübhemât ile ilgili bazı genel bilgilere yer vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. Kısasu'l Kur'ân

“ق-ص-ص” kökünden türeyen “قصة/kıssa” kelimesi sözlükte “iz sürmek, kesmek, anlatmak, hikâye etmek, bildirmek,”¹ gibi anlamlara gelir. “قصة/Kıssa” ve

1) Râğîb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed (ö.502/1108), *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Tahk. Muhammed Seyyid Keylânî, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1381/1961, s. 404; İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrim (ö.711/1311), *Lisânu'l Arab* (I-XV), Dâru Sâdır, Beyrut 1979, C. VII, s. 73-75; ez-Zebîdî, Muhibbuddîn Muhammed Murtezâ Huseyn Vâsıtî (ö.1205/1790), *Tâcu'l Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus* (I-XX), Dâru'l Fikr, Beyrut 1414/1994, C. IX, s. 334-336. Seyyid Keylânî, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1381/1961, s. 404; İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrim (ö.711/1311), *Lisânu'l Arab* (I-XV), Dâru

onun çoğulu olan “قصص/kısas” kelimeleri Kur'ân'da geçmez. Bunun yerine aynı kökten türeyen ve aynı manayı ifade eden “قصص/kasas” kelimesi yer alır. Bu kelimenin Kur'ân'daki kullanımına bakıldığında sözlük anlamlarına uygun olarak “bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek,² bir adama bir sözü beyan edip bildirmek³, anlatmak⁴, açıklamak⁵, haber⁶ vb. manalara sahip olduğu görülür.⁷

Kıssa terim olarak “*yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara adeta olaylara yeniden bir canlılık ve rerek anlatılması, beyan edilmesidir.*”⁸ Kıyasu'l Kur'ân ise Kur'ân'da yer alan kıssaları farklı yönleriyle ele alıp inceleyen bir ilim dalıdır.

Kıssaların Kur'ân'da ne kadar yer kapladığına dair yaklaşımlar, kıssanın tanım ve kapsamına göre farklılık gösterir. Bazı âlimlere göre kıssalar Kur'ân'ın üçte birine denk gelirken, bazılarının göre dörtte üçünü, bazılarının göre ise yarısını⁹ oluşturmaktadır. Konu hakkında bir ittifak bulunmamasına rağmen Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde yaşanan bazı hadiseler ve savaşlarla ilgili bilgiler de kıssalara dâhil edilecek olursa kıssaların Kur'ân'da hacim itibarıyla geniş bir yer tuttuğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁰

Mahiyeti itibarıyla Kur'ân kıssalarını; tarihî kıssalar, Kur'ân'ın nüzûlü esnasında meydana gelen olaylar ve gaybî kıssalar şeklinde üç ana başlık altında toplamak mümkündür.¹¹

Sâdır, Beyrut 1979, C. VII, s. 73-75; ez-Zebîdî, Muhibbuddîn Muhammed Murtezâ Huseyn Vâsîfî (ö.1205/1790), *Tâcu'l Arâs min Cevâhiri'l-Kâmus* (I-XX), Dâru'l Fıkr, Beyrut 1414/1994, C. IX, s. 334-336. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994, s. 44-45.

2) 18/*Keşf*/64; 28/*Kasas*/11.

3) 12/*Yusuf*/3; 6/*En'âm*/57.

4) 6/*En'âm*/130.

5) 27/*Neml*/76.

6) 28/*Kasas*/25.

7) Kaya, Remzi, “*Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri*”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, Bursa 2002, s. 33-34; Abay, Muhammed, *Kur'ân Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 11-12.

8) Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 46. diğer tanımlar için bkz. Mennâu'l- Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan 2009, s. 279; Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 222; Kaya, “*Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri*”, s. 33.

9) Paçacı, Mehmet, vd., *Kur'ân ve Hadis İlimleri*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2006, s. 114-115.

10) Kaya, “*Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri*” s. 36.

11) Geniş bilgi için bkz. Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 77-78. Farklı bir tasnif için bkz. Mennâu'l- Kattân, *Mebâhis*, s. 280.

Öte yandan Kur’ân kıssalarında üslûp açısından üç temel özellik göze çarpar. Bunlar; kıssaların farklı yerlerde tekrar etmesi, olayların sadece muhataplar için gerekli olan kısmının anlatılması ve kıssalar anlatılırken aralarda ibret alınacak hususların zikredilmesi.¹²

Kıssaların Kur’ân’da yer almasına dair farklı hikmetlerden söz edilir. İman esaslarını vurgulamak, Hz. Peygamber’in nübüvvetini ispat etmek, Hz. Peygamber (s.a.v.)’i ve müminleri teselli etmek, bütün peygamberlerin İslâm’ı tebliğ ettiklerini göstermek, İslâm’ın evrenselliğini ortaya koymak, muhatapları düşünmeye sevk etmek ve onların ibret almalarına vesile olmak, nimeti bildirip hatırlatmak, insanoğlunu ezeli düşmanı şeytana karşı uyarmak, münferit meselelerin arkasındaki genel prensipleri ortaya koymak gibi hususların bu hikmetler arasında sayılması mümkündür.¹³

2. Mübhemâtü’l Kur’ân

Arapça “ب-ه-م/B-H-M” kökünden türeyen, if’âl babından ism-i mef’ûl olan “مُبْهَم/mübhem” kelimesi sözlükte; “kapalı bırakılan,¹⁴ mahiyeti bildirilmeyen, algılanması ve anlaşılması zor olan şey”¹⁵ gibi anlamlara gelir. Arapça’da “أمر مبهم” sözü, “içinden çıkılamayan bir durumu” ifade ederken “كلام مبهم” tabiri ise “mahiyeti bilinmeyen söz” anlamında kullanılır.¹⁶ Konumuz olan “مُبْهَمَات/mübhemât” kelimesi ise, mübhem kelimesinin çoğuludur. Mübhem’in anlamını tespitiye yönelik Hz. Ali (r.a.)’ye isnat edilen şöyle bir rivayet mevcuttur: “كَانَ إِذَا نَزَلَ بِهِ إِحْدَى الْمُبْهَمَاتِ كَشَفَهَا: Hz. Peygamber (s.a.v.)’e mübhem bir durum arz edildiğinde onu açıklardı.” Hz. Ali’nin burada mübhem ifadesiyle içinden çıkılamaz ve anlaşılması zor meseleleri kastettiği anlaşılmaktadır.¹⁷ Râğib el-İsfehânî ise (ö.502/1108) mübhem kelimesinin, duyu

12) Detaylı bilgi için bkz. Şengül, İdris, “Kıssa”, *DİA*, C. 25, s. 500.

13) Geniş bilgi için bkz. Şengül, İdris, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 277-334; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 222-225; Abay, *Kur’ân Kıssaları*, s. 30-38.

14) ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah, Mahmud b. ‘Umer (ö.538/1143), *Esâsu’l-Belâğa* (I-II), el-Heyetu’l-Mısıriyyetu’l-Âmme li’l-Kitab, Kahire 1985, C. I, s. 71.

15) el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed (ö.175/791), *Kitabu’l-Ayn* (I-VIII), Tahk. Mehdi el-Mahzûmî- İbrâhim es-Samerrâî, Muessesetu’l-Âlemî li’l-Âlemî li’l-Matbûât, Beyrut 1408/1988, C. IV, s. 62; es-Sâhib, İsmâil b. Abbâd (ö.385/995), el-Muhit fi’l-Luga (I-IX), Tahk. Muhammed Âli Yâsin, I. Baskı, Beyrut 1414/1994, C. IV, s. 11; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. XII, s. 56-57; Ayrıca bkz. Albayrak, Haliş, “*Mübhemâtü’l-Kur’ân İlmi ve Kur’ân Tefsirindeki Yeri*”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 32, s. 156; Birişik, “*Mübhemâtü’l-Kur’ân*”, *DİA*, C. 31, s. 437.

16) ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, C. I, s. 71.

17) İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C. XII, s. 57; krş. Erten, Mevlüt, “*Mübhemâtü’l-Kur’ân ve Fırkalar (İdeolojik Tefsir)*”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. III, S. 1, (Bahar 2001), s. 68.

organları ve akıl ile idrak edilebilmesine rağmen, algılanması ve anlaşılması zor olan her şey için kullanıldığını belirtir.¹⁸ Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere kendisiyle neyin kastedildiği tam olarak belli olmayan, harici bir delil veya açıklama olmadan tayini noktasında sıkıntı duyulan her şeye mübhem denir.

Bir terim olarak mübhemât “*insan, melek ve cin gibi varlıkların yahut bir topluluk veya kabilenin, Kur'ân'da açıkça değil de ism-i işaretler, ism-i mevsuller, zamirler, cins isimler, belirsiz zaman zarfları ve belirsiz mekân isimleriyle zikredilmesi*” anlamına gelir.¹⁹ Kur'ân'da yer alan mübhem lafızları kendisine konu edinen ilim dalına ise *Mübhemâtü'l-Kur'ân* şeklinde adlandırılır.

Her ne kadar Kur'ân'da geçen mübhem lafızların tayinine yönelik gayretlerin kökeni sahâbe ve tâbiûn dönemine kadar uzansa da diğer Kur'ân ilimleriyle kıyaslandığında Mübhemâtü'l-Kur'ân'ın müstakil bir ilim dalı olarak geç dönemlerde teşekkül ettiği görülür.²⁰ Zira kaynaklarda yer alan bilgilere göre bu ilim dalında ilk eseri hicrî VI. yüzyılda yaşayan Suheyfî (ö.581/1185) kaleme almıştır.²¹ Bununla birlikte mübhem lafızların tayininde sadece nakil kaynak olarak kabul görmüş, bu konuda şahsî görüş ve içtihadın belirleyici olamayacağı özellikle ifade edilmiştir.²²

Nakle dayanması bakımından Esbâb-ı Nüzûl ilmiyle paralellik arz eden bu ilim dalı, vahyin inişine sebep teşkil eden olayların ayrıntılarına girmemesi yönüyle Esbâb-ı Nüzûl ilminden ayrılır. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse Mübhemât ilminin amacı Esbâb-ı Nüzûl ilminde olduğu gibi olaylar hakkında her yönüyle bilgi vermek değil, sadece şahıs, grup, eşya ve hayvan isimlerinin belirlenmesi, coğrafi bölge adların tespiti, sayı ve miktarla ilgili belirsizliklerin giderilmesinden ibarettir.²³

Kur'ân'da mübhem lafızların tercih edilmesinin hikmetlerine dair farklı görüşler mevcuttur. Bunlar arasında en fazla; mübhem olarak ifade edilen lafzın açıkça zikredilmesinde bir faydanın bulunmaması, mübhem lafızdan kastın herkes tarafından bilinmesi, kendisinden söz edilen şahsı kâmil bir sıfatla yüceltmek veya noksan bir sıfatla tahkir

18) Râğîb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, s. 64; Ayrıca bkz. Birişik, C. XXXI, s. 437; Öztürk, Mustafa, “*Mübhemâtü'l-Kur'ân ve İmâmiyye Şiası*”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2001, S. 12-13, s. 438.

19) Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 151. Konuyla ilgili yapılan diğer tanımlar için bkz. Öztürk, “*Mübhemâtü'l-Kur'ân ve İmâmiyye Şiası*”, s. 439; Birişik, “*Mübhemâtü'l-Kur'ân*” C. XXXI, s. 437.

20) Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 151.

21) ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah (ö.794/1392), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân (I-IV)*, Tahk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru't-Turâs, Kahire trs., C. I, s. 155; es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân (I-II)*, Talik: Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesir, Dimaşk-Beyrut 2006, C. II, s. 1089.

22) es-Suyûtî, *el-İtkân*, C. II, s. 1091.

23) Öztürk, “*Mübhemâtü'l-Kur'ân ve İmâmiyye Şiası*”, s. 439.

etmek, ifade zenginliği sağlamak, lafzı mübhem bırakarak umumî manayı gözetmek vb. hususlar göze çarpmaktadır.²⁴

II. Mâtürîdî'nin Kıssalara Bakışı

Mâtürîdî'nin mübhem lafızlara bakışını daha iyi anlayabilmek için Kur'ân kıssaları hakkındaki düşüncelerini bilmek gerekir. Çünkü o, bu lafızlarla ilgili görüşlerini çoğunlukla kıssaları yorumlarken açıklar. Dolayısıyla Mâtürîdî'nin kıssalara bakışına kısaca temas etmekte fayda görüyoruz.

Her şeyden önce Mâtürîdî'ye göre kıssalarda esas itibariyle kişiler, zaman ve mekânlar değil, kıssaların sevk ediliş nedeni önemlidir. O, kıssalarla verilmek istenen mesaj anlaşıldıktan sonra diğer tali unsurların bilinmesine ihtiyaç olmadığını düşünür. Mâtürîdî bu hususu Hz. Âdem (a.s.)'ın iki oğlundan bahseden âyeti tefsir ederken²⁵ şu şekilde açıklar. *"Biz kıssanın nasıl cereyan ettiğini ve Âdem (a.s.)'a nispet edilen iki çocuğun öz çocukları olup olmadığını bilmiyoruz. Bunları bilmeye ihtiyacımız da yok. Asıl ihtiyacımız olan, kıssalarda yer alan ilmi ve hikmeti bilmektir."*²⁶

Yine Hz. Âdem (a.s.) kıssanın anlatıldığı *"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."*²⁷ âyetinde Mâtürîdî'nin benzer bir yaklaşımını görmek mümkündür. Söz konusu âyetteki "cennet" lafzıyla hangi cennetin kastedildiğine ilişkin tartışmalara temas eden Mâtürîdî, sonrasında *"Biz bu cennetin hangi cennet olduğunu bilmiyoruz. Bunu bilmeye gerek de yok. Asıl olan, kıssada zikredilen imtihanları bilmektir."*²⁸ cümleleriyle kıssalarda asıl bilinmesi gereken şeyin, kıssaların sevk ediliş hikmeti olduğu yönündeki görüşünü tekrar eder.

Mâtürîdî, tefsirinin muhtelif yerlerinde Kur'ân'da kıssalara yer verilmesinin hikmetlerinden söz eder. O, her şeyden önce sıklıkla Kur'ân'da geçen kıssaların Hz. Peygamber'in risâletini ispat etmedeki büyük önemine vurgu yapar.²⁹ Ona göre geçmiş milletlerle ilgili kıssaların Kur'ân'da zikredilmesindeki en büyük hikmet budur.

24) Detaylı bilgi ve örnekler için bkz. ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, C. I, s. 155-160; es-Suyûtî, *el-İtkân*, C. II, s. 1089-1090; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 12. Baskı, Ankara 1998, s. 187-188; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 152-153; Gezer, Süleyman, *"Kur'ân'daki Belirsiz Anlatımlar/Mübhemât Sözlü Dil Bağlamında Bir Yaklaşım"*, *Çorum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2, s. 261-262; Birışık, *"Mübhemâtü'l-Kur'ân"* C. 31, s. 438.

25) *"Onlara, Adem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat: İki birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Kabul edilmeyen, 'And olsun seni öldürecekim' deyince, kardeşi: 'Allah ancak sakmanların takdimesini kabul eder' demişti."* 5/Mâide/27.

26) el-Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî (ö.333/944), *Te'vilâtü'l-Kur'ân (I-XVII)*, Dâru'l-Mizan (Mizan Yayınevi), İstanbul 2005-2011, C. IV, s. 199.

27) 7/Âraf/19.

28) el-Mâtürîdî, *Te'vilât*, C. V, s. 307.

Öte yandan Mâturîdî A'râf sûresinde Musa (a.s.) kıssasının anlatıldığı bölüm ile ilgili açıklamalar yaparken kıssaların ve geçmişe dair haberlerin Kur'ân'da zikredilmesinin hikmetlerini yedi madde halinde sunar. Mâturîdî konuya “Eğer “Kur'ân'da bu kıssaların ve geçmişe dair haberlerin zikredilmesinin hikmeti nedir” denilirse bunun birkaç sebebi olduğu söylenir.”³⁰ cümlesiyle giriş yaptıktan sonra maddeleri özetle şu şekilde sıralar:

1- Kur'ân'da yer alan kıssalar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risâletinin hak olduğuna delildir.³¹

2- İnsanların tabiatında haberleri dinleme arzusu vardır. Bu, onların hoşuna gider. İşte Allah bu haberleri ve kıssaları, insanlar onları dinlesinler diye zikretmektedir.

3- Allah insanlara bu kıssaları, toplumda fesat çıkarmaları ve peygamberleri yalanlamaları sebebiyle geçmiş milletlerin maruz kaldıkları helakı, yok oluşu ve çeşitli azapları bilsinler diye haber vermektedir.³²

4- Allah insanlara bu kıssaları, peygamberlerin düşmanlarına nasıl davrandıklarını, düşmanlarının da peygamberlere nasıl muamele ettiklerini bilmeleri ve onların da düşmanlarına aynı şekilde muamele etmeleri için zikretmektedir.

5- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risâletine inanmayanlar, bir insanın Peygamber olmasını reddediyorlardı. İşte Allah, (bu kıssalar aracılığıyla) önceki Peygamberlerin tamamının insanlardan seçildiğini haber vermektedir.

6- Mekkeli Müşrikler putlara tapıyorlardı ve “Hayır, ama biz babalarımızı böyle yaparken bulduk dediler.”³³ “Şüphesiz ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz.”³⁴ diyorlardı. Kur'ân'da zikrettiği kıssalar vasıtasıyla Allah onlara ataları içinde Peygamberler gibi iyi kimseler olduğu gibi kötü kimseler de olduğunu açıklamakta ve onlardan iyilere tabi olmalarını istemektedir.

7- Bu kıssalarda Allah, emri bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkerin nasıl olması gerektiğini ve iyiliği emredip kötülükten kaçınanların kimler olduğunu haber vermektedir.³⁵

Mâturîdî'nin buradaki açıklamaları aslında kıssalara bakışını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ona göre Kur'ân'da kıssaların zikrediliş nedeni, asla geçmişte yaşanmış olayların yeri, zamanı ve kahramanları hakkında detaylı bilgi vermek değildir. Tam aksine önceki dönemlerde yaşamış milletlerin başlarına gelenlerden ibretler almak, kıssaların

29) Misaller için bkz. el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. I, s. 138; C. I, s. 190; C. IV, s. 199; C. V, s. 307; C. V, s. 407.

30) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 27.

31) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 27.

32) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 28.

33) 26/Şuarâ/74.

34) 43/Zuhruf/23.

35) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 29.

niçin zikredildiğinin hikmetlerini kavrayıp buna göre bir hayat tarzı belirlemektir. Diğer taraftan kıssalar ile Hz. Peygamber'in risaletinin ispatı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle kıssalarda zikredilen mübhem lafızlar hakkında yorum yaparken çok dikkatli olmak gerekir. İşte kıssalarla ilgili bu anlayışından dolayı Mâtürîdî, ileride detaylı bilgi verileceği üzere kesin bir delil bulunmadıkça kıssalarda geçen mübhem lafızların tayin edilmesine yönelik çabaları gereksiz hatta zaman zaman tehlikeli bir uğraş olarak görmektedir.

III. Mâtürîdî'nin Mübhemâta Yaklaşımı

Mâtürîdî, her şeyden önce Kur'ân'da yer alan mübhem ifadelerin açıklanmadan olduğu şekliyle kabul edilmesi gerektiğini savunur. Mesela “*O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı.*”³⁶ âyetini yorumlarken Ehl-i Te'vîl'in kesin bir delile dayanmadan *Sidre'yi kaplayanın ne olduğunu tayine yönelik açıklamalarına katılmayarak, “Biz, Sidre'nin ne olduğunu tefsir etmeyiz, tam aksine Allah'ın mübhem bıraktığını biz de mübhem bırakırız.”*³⁷ ifadeleriyle mübhem lafızlarla ilgili genel tavrını ortaya koyar.

O, mübhem lafızlarla ilgili bu düşüncesini bir âyet ile de destekler. Ashab-ı Kehf kıssasıyla ilgili görüşlerini beyan ederken özellikle âyette zikri geçen “*O hâlde, onlar hakkında (Kur'an'daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.*”³⁸ ifadelerine vurgu yapar ve Allah'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e konu hakkında başkalarından bilgi talep etmesini yasaklandığını belirterek böyle mübhem bir durum karşısında yorum yapmamanın daha doğru olacağına işaret eder.³⁹

Görüldüğü üzere Mâtürîdî'nin delil getirdiği bu âyette aslında mübhem hususlarda uygulanması gereken metod, Kur'ân tarafından bizzat açıklanmaktadır. Allah Teâlâ, peygamberinden Ashab-ı Kehf gibi içerisinde pek çok mübhem unsur barındıran bir kıssa hakkında kendisiyle tartışmaya girişenlere sadece Kur'ân'da ifade edilen bilgiler ışığında karşılık vermesini istemektedir. Bunun dışında konu hakkında yapılacak yorumlar kesinlik arz etmeyeceğinden, zanna dayalı tahminden öte bir mana ifade etmeyecektir.

İmam Mâtürîdî özellikle Kur'ân'ın kıssa üslûbunun muhafaza edilmesi gerektiğini savunur ve bu nedenle kıssalarda mübhem olarak ifade edilen lafızların tayin edilmesine karşı çıkar. Daha önce de belirtildiği üzere ona göre kıssalarda asıl olan, âyette veya kıssanın bütününde verilmek istenen mesajın anlaşılması ve ibret alınmasıdır. Bu amaç hâsıl olduktan sonra artık kıssada kapalı bir şekilde zikri geçen lafızla neyin kastedildiğini bilmeye gerek yoktur. Bir örnek vermek gerekirse Mâtürîdî'nin bu yaklaşımı “*Hani,*

36) 53/Necm/16.

37) el-Mâtürîdî, *Te'vîlât*, C. XIV, s. 198.

38) 18/Kehf/22.

39) el-Mâtürîdî, *Te'vîlât*, C. IX, s. 37.

'Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyeceğinizi. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve 'hutta!' (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha da fazlasını vereceğiz' demiştik."⁴⁰ âyetini tefsir ederken açık bir şekilde görür. O, söz konusu âyette mübhem olarak zikredilen "هذه القرية/şu memleket" ifadesini yorumlarken şöyle der: "Girmeleri emredilen memleketin Beytü'l-Makdis veya çölün bitimindeki bir yer olduğu söylenmiştir. Ne var ki bizim bu memleketi bilmeye ihtiyacımız yok. Sadece onları Allah'a itaati terke sürükleyen, aralarında vuku bulan ihtilafta bilmeye ihtiyacımız var."⁴¹

Mâturîdî, kıssa anlayışının bir gereği olarak âyetlerde geçen mübhem lafızların tek kişiye hasredilmesini uygun görmez, bunun yerine umumu üzere bırakılması gerektiğini belirtir. O, "Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz hâlde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan **kimsenin** haberini onlara anlat."⁴² âyetinde mübhem olarak yer alan "الذي/kimse" ism-i mevsulünü tefsir ederken bu noktaya temas eder ve özetle şunları kaydeder: "Âyette kimliği açıkça belirtilmeyen kişinin kim olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları bu kişinin bir Peygamber olduğunu söylerken, bazıları ise Bel'âm b. Bâûr olduğunu belirtmektedir. Yine bu kişinin Ümeye b. Ebî Salt olduğuna yönelik rivayetler de mevcuttur. Bazıları ise bu âyetin Ehl-i Kitap'tan münafiklar hakkında nazil olduğunu ifade eder. Konuyla ilgili bu şekilde farklı rivayetler olmakla birlikte biz bu âyetin kimin hakkında nazil olduğunu bilmiyoruz. Fakat şu kadarını söyleyebiliriz ki bu lafız, âyetleri yalanlayan herkesi kapsar." Dolayısıyla ifadenin tek kişiye has kılınması veya bir tek kişi hakkında nazil olmuş gibi gösterilmesi uygun değildir.⁴³

Ona göre Kur'ân'da yer alan mübhem ifadelerden açıklanması zarurî olanlar olsaydı Allah Teâlâ zaten bunları kendisi beyan ederdi. Mâturîdî "İçlerinden bir **topluluk**, 'Allah'ın helak edeceği yahut şiddetli bir azapla cezalandıracağı kimselere ne diye öğüt veriyorsunuz sanki!' deyince onlar, 'Rabbimiz katında bir mazeretimiz olsun diye; bir de sakınıp çekinirler ümidiyle' şeklinde cevap verdiler."⁴⁴ âyetini yorumlarken bu âyette mübhem olarak ifade edilen "أمة/topluluk" lafzıyla kastedilenlerin kimler olduklarına yönelik açıklamalara yer verdikten sonra söz konusu topluluğun helak olanlar arasında mı yoksa kurtulanlar arasında mı olduklarını bilmediklerini söyler ve bunu bilmeye gerek olmadığını da ayrıca vurgular. Ona göre eğer topluluğun kimler olduklarını bilmeye ihtiyacımız olsaydı, Allah bunu bizim görüşümüze terk etmez, kendisi açıklardı.⁴⁵

40) 2/Bakara/58.

41) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. I, s. 135.

42) 7/Âraf/175.

43) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 110-111.

44) 7/Âraf/164.

45) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. VI, s. 91.

Öte yandan Mâtürîdî kesin bir delil olmadan mübhemâtı tayini Allah adına şahitlik olarak görür ve bunu uygun bulmaz. Mesela Musa (a.s.) ile çoğu kaynakta Hızır (a.s.) olduğu iddia edilen kişi arasında cereyan eden kıssada geçen mübhem lafızlarla ilgili genel bir değerlendirme yaparken düşüncelerini şu cümlelerle ortaya koyar: “*Kitapta sadece ‘kullarımızdan bir kul/عبد من عبادنا’*, ‘*çocuk/الغلام*’, ‘*genç/الفتى*’ ve ‘*şehirdeki iki yetim çocuk/المدينة في يتيمين*’ ifadeleri yer almaktadır. Onlar hakkında sadece kitapta olanlar söylenir. Allah’a yalan ile şahitlik korkusundan dolayı bu bilgilerin üzerine bir ekleme yapılmaz.”⁴⁶

Bu açıklamalarından da anlaşıldığı üzere mübhem lafızları tayin edebilecek tarzda kesin bir delil bulunmuyorsa İmam Mâtürîdî’ye göre mübhemleri tayin etmeyip Kur’ân’da var olan bilgilerle yetinmek gerekir. Nitekim o, Yusuf kıssasının anlatıldığı “*Ondan ümitlerini kesince görüşmek üzere bir kenara çekildiler. Büyüklere dedi ki: Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en iyisidir.*”⁴⁷ âyeti hakkında açıklamalar yaparken söz konusu âyette mübhem bir şekilde belirtilen “*كبیر/büyüklere*” lafzının tefsiri mahiyetinde şunları kaydeder: “*Ehl-i Te’vîl, yaşça değil de akıl olarak büyüklere olduğunu söylemekte ve bu kişi falanca demektedir. Bazıları ‘Yahuda’, bazıları da ‘Şem’ûn’ demektedir. Fakat biz bu sözü kardeşlerine kimin söylediğini bilmiyoruz. İster bu kişi akılca büyük olsun isterse de yaşça büyük olsun, büyüklere olduğunu bilmemiz dışında başka bir hususu bilmemize gerek yok.*”⁴⁸ Bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Mâtürîdî mübhem lafızlar hususunda Kur’ân’da zikredilen bilgilerle yetinmek gerektiği, dolayısıyla bunları tayin etmenin gereksiz olduğu görüşündedir.

Yusuf (a.s.) kıssasının anlatıldığı “*Müjdecî gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, ‘Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?’ dedi.*”⁴⁹ âyetinde mübhem bir şekilde geçen “*البشير/müjdecî*” lafzı üzerine yorum yaparken Mâtürîdî aynı düşüncelerine şu şekilde yer verir: “*Ehl-i Te’vîl bu müjdecinin Yahuda olduğunu söylemektedir. Müjdecinin ayrıca ‘postacı’ olduğu da söylenmektedir. Bizim, elbiseyi Hz. Yakub’a götüren müjdecinin bir kişi olduğunu bilmemiz dışında (çünkü âyette müfred sigasıyla tek bir müjdeciden bahsediliyor) bu müjdecinin kim olduğunu bilmemize gerek yoktur.*”⁵⁰

İmam Mâtürîdî, âyetlerde mübhem bırakılan kısımları açıklama gayreti içerisinde olanların bu davranışlarını doğru bulmayıp yer yer eleştirmiştir. Sözgelimi o, Hızır-Musa

46) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. IX, s. 96.

47) 12/*Yusuf*/80.

48) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. VII, s. 343.

49) 12/*Yusuf*/96.

50) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. VII, s. 360.

kıssası hakkında açıklamalar yaptıktan sonra kıssanın bitiminde Ehl-i Te'vîl'in kıssada geçen mübhem ifadeleri tayine uğraşmalarını eleştirerek şunları söyler: “*Ehl-i Te'vîl, Musa (a.s.)'ın arkadaşının öldürdüğü çocuğun isminin 'Haşnuz' olduğunu söylemektedir. Ben isminin ne olduğunu bilmiyorum. Anne ve babasının ismi şudur, demektedirler. Biz bunu da bilmiyoruz. Onların isimlerini bilmemize gerek de yok. Aynı şekilde duvarın sahibleri olan iki yetim çocuğun isminin 'Esrâm' ve 'Sarîm' olduğu söylenmektedir. Ben isimlerin ne olduğunu bilmiyorum. Bunu bilmemize gerek de yok.*”⁵¹

Çoğunlukla bu tavrı sergileyen Mâturîdî, nadiren de olsa bazı yerlerde yapılan yorumları eleştirmediği görülür. Mesela “*Allah'ın kendilerine nimet verdiği, korkanların arasından iki adam şöyle dedi; “Onların üzerlerine kapıdan girin, böylece oradan (kapıdan) girdiğiniz zaman muhakkak ki siz gâlip gelirsiniz. Eğer mü'minseniz, artık Allah'a tevekkül edin (Allah'a güvenin).*”⁵² âyetinde mübhem bir şekilde bahsi geçen iki kişinin kimler olabileceğine dair farklı görüşlere yer verir fakat mübhemât hususundaki genel tutumunun aksine bu kişilerin kimliklerinin bilinmesinin gerekli olmadığına yönelik bir ifade kullanmaz.⁵³

IV. Mâturîdî'ye Göre Mübhem Tayininde Kullanılabilecek Kaynaklar

İmam Mâturîdî'nin genel bir metod olarak mübhemi tayin eden kesin bir delil yok ise Kur'ân'da geçen bu tür ifadelerin olduğu şekliyle kabul edilmesi gerektiği görüşünü benimsediğini daha önce belirtmiştik. O, tefsirinin çeşitli yerlerinde mübhemât ile ilgili ayrıca ilave bir açıklama yapabilmek için vahye dayalı bilginin veya sahih hadisin bulunması gerektiğini ifade eder. Söz konusu delillerden biri mevcut ise İmam Mâturîdî'ye göre âyetlerdeki mübhem ifadelerle ilgili deliller doğrultusunda bir açıklama yapılabilir. Mâturîdî, mübhem lafızlarla ilgili bazen sahâbe ve tâbiûna isnat edilen görüşlere de yer verir fakat bu gibi nakiller vasıtasıyla gelen bilgileri mübhemâtın tayininde bağlayıcı görmez.

1. Kur'ân ile Mübhem Tayini

İmam Mâturîdî'ye göre Kur'ân'da mübhem şekilde ifade edilen bir husus hakkında bilgi edinebilmek için öncelikle Allah Teâlâ tarafından yapılan başka bir açıklamanın bulunması gereklidir. O, bu duruma “*vahyi's-semâ*” tabirini kullanarak işaret eder.⁵⁴ Nitekim Musa (a.s.) ile Kur'ân'ın ifadesiyle “*عبد من عبدنا*”/kullarımızdan bir kul” şeklinde mübhem olarak zikredilen kişi arasında geçtiği belirtilen kıssayla ilgili yorumda bulunur ve söz konusu kişinin Hızır (a.s.) olarak tespit edilmesine karşı çıkarak şöyle der: “*Ehl-i Te'vîl, Musa (a.s.)'ın arkadaşının Hızır olduğu ve beyaz bir postun üzerine oturduğunda (yeri) yemyeşil yapmasından dolayı kendisine Hızır isminin verildiğini belirtir. Bu, an-*

51) el-Mâturîdî, *Te'vîlât*, C. IX, s. 96.

52) 5/*Mâide*/23.

53) el-Mâturîdî, *Te'vîlât*, C. IV, s. 194.

54) el-Mâturîdî, *Te'vîlât*, C. IX, s. 96.

*cak vahiy kaynaklı –sema vahyi- haberle bilinebilecek şeylerdendir. Biz bu kişi hakkında sadece Kur’ân’da zikredildiği kadarını söyleriz.”*⁵⁵ İmam Mâtürîdî’nin bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ona göre âyetlerde geçen mübhem bir lafzı tayin edebilmek için konunun mübhem kısmını açıklayan Kur’ânî bir nass olması gereklidir. Eğer böyle bir delil söz konusu değilse Kur’ân’da verilen bilgilerle yetinmek daha doğru bir yoldur.

Bu görüşüne uygun olarak Mâtürîdî’nin, kıssalarda geçen mübhem ifadelerin tayininde âyetleri delil kabul edip kullandığı görülür. Mesela Mâtürîdî, Salih (a.s.) kıssasıyla ilgili “*Andolsun biz, ‘Allah’a kulluk edin’ diye (uyarması için) Semûd kavmine, kardeşleri Salih’i peygamber olarak göndermiştik. Bir de ne görsün, onlar birbiriyle çekişen iki grup olmuşlar.*”⁵⁶ âyetini yorumlarken açık bir şekilde kim oldukları belirtilmeyen iki grubun kimlerden oluştuğunu konuyla ilgili bir diğer âyet⁵⁷ yardımıyla tayin eder ve söz konusu iki grubun Salih (a.s.)’in kavmi arasındaki “büyüklük taslayan ileri gelenler ile küçük görülüp ezilen inanmışlar” olduğunu belirtir.⁵⁸

Öte yandan İmam Mâtürîdî mübhem lafızları tefsir ederken kimi zaman Kur’ân’ın Kur’ân ile tefsiri metoduna başvurur. Bu bağlamda imkân nispetinde bazı yorumlarda bulunmasına rağmen yine de hassas davranır ve kesin bir tayine yönelmez. Nitekim o, Hz. İsa (a.s.) ile ilgili “*Bebek şöyle konuştu: ‘Şüphesiz ben Allah’ın kuluym. Bana kitabı verdi ve beni bir peygamber yaptı.*”⁵⁹ âyetinde söz konusu “kitap” hakkında şunları zikreder: “*Biz, bu kitabın, Tevrat mı? İncil mi? yoksa başka bir kitap mı olduğunu tefsir edemiyoruz. Çünkü Allah başka bir âyette, ‘biz ona kitabı, hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğrettik*”⁶⁰ buyurur ve ilgili âyette kitabı, Tevrat ve İncil ile beraber zikreder. *Bu da söz konusu kitabın Tevrat ve İncil dışında başka bir kitap olduğuna delil teşkil eder.*”⁶¹

Yukarıdaki ifadeler İmam Mâtürîdî’nin mübhem hususlar hakkında âyetlere dayanarak bazı açıklamalar yaptığına delil teşkil ederken aynı zamanda mübhemleri tayin noktasında ne kadar hassas olduğunu da gözler önüne sermektedir. Çoğu müfessir bu âyette kapalı şekilde ifade edilen ‘kitap’ lafzından kastın ‘İncil’ olduğunu⁶² rahatlıkla söyleyebil-

55) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. IX, s. 96.

56) 27/*Neml*/45.

57) 7/*Araf*/75-76.

58) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. X, s. 391.

59) 19/*Meryem*/30.

60) 3/*Âli İmrân*/48.

61) el-Mâtürîdî, *Te’vîlât*, C. IX, s. 133.

62) ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım, Mahmud b. Ömer (ö.538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki Çavâmizi’t-Tenzil ve ‘Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl* (I-V), Mektebetu’l-Ubeykân, Riyad, 1418/1998., C. IV, s. 18; İbn Atiyye, Kâdî Ebû Muhammed Abdu’l-Hak b. Gâlip el-Endelûsî (ö.546/1152), *el-Muharrarul-Veciz fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz* (I-VI), Tahk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut 1422/2001., C. IV, s. 14; el-Beydâvî, Nâsiruddîn Ebi’l-Hayr Abdullah b. ‘Umer b. Muhammed (ö. 685/1286), *Tefsîru’l-Beydâvî (Envaru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl)* (I-V), Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut trs., C. IV, s. 10; en-Neseî, Ebu’l-Berekât, Abdullah b. Ahmed Mahmûd (ö.710/1310) *Tefsîru’n-Neseî (Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl)* (I-III), Dâru İbn Kesîr,

mektedir. Fakat Mâtûrîdî bu şekilde davranmamakta; benzer âyetleri de göz önünde bulundurarak söz konusu 'kitap' lafzından kastın "Tevrat" ve 'İncil' olmadığını belirtmekte, bunun dışında herhangi bir yorum yapmamaktadır.

Görüldüğü üzere İmam Mâtûrîdî mübhemât konusunda Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri metoduna başvurmuştur. Ancak burada şunu hemen belirtmek gerekir ki bazen o, dikkat çekici bir şekilde konuyla ilgili sahih bir hadis bulunması durumunda ayetler vasıtasıyla ulaştığı sonucu ikinci plana iter. Mesela "*Onları, gafler içinde bulunup iman etmezlerken için bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar.*"⁶³ âyetinde böyle bir durum söz konusudur. Âyette geçen "الحسرة/pişmanlık" kelimesine ilişkin meşhur bir görüşü⁶⁴ nakleden Mâtûrîdî, söz konusu görüşün Hz. Peygamber'den sâdir olan sahih bir hadis bulunmadıkça kabul edilemeyeceğini belirtir. Daha sonra ise şu ifadelerle yer verir: "*Eğer böyle bir hadis mevcut değilse, âyetteki hasret, 'zâlimlerin dünyada iken işledikleri ameller' şeklinde anlaşılır. Nitekim Allah Teâlâ konu hakkında şöyle buyuruyor: "Böylece Allah onlara, hasretini çekecekleri işlerini gösterir."*⁶⁵ "*Kişinin: 'Allah'a karşı aşırı gitmemden ötürü bana yazıklar olsun. Gerçekten ben alaya alanlardandım' diyeceği günden sakının.*"⁶⁶ *Söz konusu iki âyet ve benzerleri zalimlerin dünyada iken işledikleri amellerin hepsinin, ahirette kendileri için pişmanlık vesilesi olacağını ifade etmektedir.*"⁶⁷

Mâtûrîdî'nin burada kullandığı metot üzerinde biraz durmakta fayda görüyoruz. Görüldüğü üzere İmam Mâtûrîdî "hasret" lafzının geçtiği diğer âyetlerden de yararlanarak ilk âyette mübhem olarak geçen "hasret" kelimesinin ne anlam ifade ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Burada İmam Mâtûrîdî genel metodunun aksine mübhem lafzın tayininde öncelikle sahih hadisin varlığını şart koşmakta, eğer böyle bir hadis yok ise ilgili diğer âyetler vasıtasıyla "hasret" lafzının "zâlimlerin dünyada iken işledikleri ameller" anlamına geleceğini ifade etmektedir. Bize göre Mâtûrîdî'nin burada "hasret" kelimesini açıklarken bu şekilde bir metod takip etmesinin sebebi, âyetler arasında irtibat kurarak ulaştığı mananın akıl mahsulü olup kesinlik arz etmemesi, sadece bir yorum niteliği taşı-

1. Baskı, Dimeşk-Beyrut 1426/2005., C. II, s. 334; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Ğurnâtî el-Endelüsî (ö.745/1344), *el-Bahrü'l-Muhît fi't-Tefsîr* (I-X+Fihrist), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1413/1992., C. VII, s. 258; Ebussuûd, Muhammed el-İmâdî el-Hanefî (ö.982/1574), *İrsâdu'l-Aklî's-Selîm İlä Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm* (I-V), Tahk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, Mektebetu'r-Riyad, Riyad trs., C. III, s. 581; eş-Şevkânî, Muhammed Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr* (I-V), Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut 1417/1997., C. III, s. 416; el-Âlûsî, Şihâbüddîn Muhammed (ö.1270/1853), *Râhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* (I-XXX), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1418/1997., C. XVI, s. 130.

63) 19/Meryem/39.

64) Tefsircilerin büyük çoğunluğuna göre âyette zikredilen "hasret"ten kasıt, mahşer günü ölümün cennetlik ve cehennemliklerin huzurunda güzel bir koç suretinde kesilmesinden dolayı ölümün arzulayan cehennem ehlinin pişmanlık ve üzüntü duymasıdır. el-Mâtûrîdî, *Te'vilât*, C. IX, s. 138.

65) 2/Bakara/167.

66) 39/Zümer/56.

67) el-Mâtûrîdî, *Te'vilât*, C. IX, s. 138.

masıdır. Eğer konu hakkında doğrudan “hasret” kelimesini açıklayan sahih bir hadis ol- saydı anlam, hadisteki bilgiler ışığında kabul edilecekti. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaptığı açıklama, müfessirin Kur’ân âyetlerini kullanarak ulaştığı sonuçtan daha evlidir. İşte anlaşıldığı kadarıyla Mâturîdî bu hususu dikkate alarak sahih hadisin, âyetler yar- dımıyla elde edilen manadan daha kuvvetli bir delil olduğunu ortaya koymak için önce sahih hadisi zikretmekte sonra konuyla ilgili âyetleri delil getirmektedir.

2. Hadislerle Mübhemîn Tayini

İmam Mâturîdî, hadis olarak rivayet edilen haberlerin mübhemlerin tayininde delil olabilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v.)’e âdiyyetinin kesin bir şekilde bilinmesi gerek- tiğini belirtir. Bu durumu ifade ederken genellikle “eğer hadis sâbit (sahih) ise/إن ثبت”⁶⁸ ifadelerini kullanır. Dolayısıyla ona göre sahih hadislerin dışındaki rivayetler mübhem hususlarda delil olma işlevine sahip değildir. Nitekim İmam Mâturîdî “*Ey Hârûn’un kız kardeşi!*”⁶⁹ âyetini yorumlarken âyette mübhem bırakılan isme dair farklı görüşlere yer verir ve özellikle ilk görüşü açıklarken konumuzla ilgili şu önemli ifadeleri payla- şır: “*Musa (a.s.)’ın kardeşi, İmran oğlu Harun (a.s.)’ın kız kardeşidir. Bu manada Hz. Peygamber (s.a.v.)’den bir haber rivayet edilmiştir.*”⁷⁰ Eğer haber sâbit (sahih) ise⁷¹ söz konusu kız kardeş, Harun (a.s.)’ın kız kardeşidir.⁷²

Bu bağlamda Mâturîdî’nin bazen mübhemlerin tayininde mütevâtir hadis şartı koştu- ğu da görülür. O, Ashâb-ı Uhdûd kıssasına değinirken, “Ashâb-ı Uhdûd”tan kastın azaba dũçar olan mü’minler mi yoksa azab eden kâfirler mi olduğu noktasında ihtilafın bulun- duğu belirtir ve “Ashâb-ı Uhdûd”tan kastın kâfirler olduğunu söyleyebilmek için Hz. Peygamber (s.a.v.)’den gelen mütevâtir bir haberin varlığını şart koşar. Daha sonra ise konuyla ilgili hassasiyetini gösteren şu ifadelere yer verir: “Eğer konuyla ilgili Peygam-

68) el-Mâturîdî, *Te’vîlât*, C. IX, s. 133.

69) 19/Meryem/28.

70) Hadis kaynaklarında konuyla ilgili bir rivayete rastlayamadık.

71) Mâturîdî tefsirinde naklettiği rivayetlerle ilgili zaman zaman “إن ثبت” ve “إن صح” gibi tabirler kullanır. Mâturîdîlerin hadis anlayışlarıyla ilgili doktora tezi hazırlayan Nuri Tuğlu bu ifadelerin ne anlamana geldiğini şu şekilde izah eder: “Mâturîdîler bazen ifade ettikleri görüşün doğruluğunun sahih bir haberle geldiğini ifade ederler, bazen de haberin sıhhati konusunda şüphelerini ortaya koy- mak bakımından “إن صح ذلك” ve “إن ثبت الخير” gibi ifadelerle hadisin sıhhati konusunda bil- gi sahibi olmadıklarını belirtmektedirler ki, bu durumda sözü hadisçilere bırakmaktalar ve onların rivayetlerine itimat ettiklerini ortaya koymaktadırlar. Ancak bu ifadeler onların hadisin sıhhatinden şüphe ettikleri anlamına da gelmektedir. Mâturîdîlerin kullandıkları bu tür ifadeler, onların hadis ilimleri ile ilgili nosyonunu bize göstermektedir. Mâturîdîlere ait olan ve üzerinde çalıştığımız kelam kitaplarında gördüğümüz kadarıyla belirli bir oranda senet tenkidi ile ilgili bazı ifadeleri bulunmak- tadır. Onların ‘bu hadis sahih ise’ diye başlayıp, hadislere getirdikleri yorumlar bunu göstermektedir. Ancak onların bu hususta büyük ölçüde hadis imamlarına itimat ettiklerini anlamaktayız.” Tuğlu, Nuri, *Mâturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2003, s. 112.

72) el-Mâturîdî, *Te’vîlât*, C. IX, s. 133.

ber (s.a.v.)'den gelen mütevâtir bir hadis yoksa Kur'ân'ın verdiği bilgilerle yetinmek gerekir. Çünkü bu haberler, Hz. Peygamber'in risâletine delildir. Ehl-i Kitab, (Kur'ân'da zikredilen) Ashâb-ı Uhdûd kıssasını, kitaplarında zikredilen haberlere uygun bir şekilde bulmalarından ötürü Hz. Peygamber'in bu kıssaların bilgisine Allah Teâlâ vasıtasıyla ulaştığını biliyorlardı. Zira Hz. Peygamber'in kıssalar hakkında bilgi almak için, ilim sahiplerinin yanına gidip geldiğini görmemişlerdi. Dolayısıyla kıssalar, Kur'ân'da zikredilen bilgiler üzerine bir eksiklik veya fazlalık olacak şekilde tefsir edildiğinde Ehl-i Kitab bunu hemen eleştiri konusu yapar. İşte bu nedenle konu hakkında mütevâtir bir haber olmadıkça Kur'ân'da zikredilen miktarın (bilgilerin) üzerine bir ekleme yapmak caiz değildir.”⁷³

Mâturîdî'nin hadisleri mübhemlerin tayininde delil kabul ettiğini gösteren örneklerden biri de “İkisi de teslîm olunca **onu** alnı üzerine yatırmıştı.”⁷⁴ âyetinde geçmektedir. Burada mübhem bir zamir (onu) kullanılmasından dolayı Hz. İbrâhim'in hangi oğlunu kurban olarak Allah'a sunduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mâturîdî konunun ihtilafı olduğunu belirttikten sonra kurban edilenin Hz. İshak olduğuna delil teşkil eden iki hadis zikreder ve konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarır: “Eğer Rasûlullah (s.a.v.)'dan rivayet edilen ‘Kurban edilen İshak’tır’⁷⁵ ve bir adamın Hz. Peygamber (s.a.v.)’e; Yâ Rasûlallah! ‘İnsanların soy bakımından en şerefli kimdir?’ diye sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Halîlullah İbrahim’in oğlu Zebîhullah İshak’ın oğlu İsrâîlullah Yakub’un oğlu Sıddîkullah Yusuf’tur.”⁷⁶ hadisleri sâbit (sahih) ise kurban edilen İshak (a.s.)’dir. Eğer bu rivâyetler sahih değilse kurban edilenin kim olduğunu bilmemize gerek yoktur.”⁷⁷ Bu ifadeler de gösteriyor ki, Mâturîdî’ye göre sahih hadisler mübhem lafızların tayininde delildir. Eğer konuyla ilgili Kur’ânî bir nass veya sahih bir hadis yoksa bu durumda mübhem lafızla neyin kastedildiğini bilmeye gerek yoktur.

3. Mübhemî Tayin Hususunda Sahâbe ve Tabiûn Görüşlerinin Değeri

Mâturîdî’ye göre mübhem bir lafızla ilgili yorum yapabilmek için konu hakkında Kur’ân’da veya sahih hadiste delillerin bulunması gerektiğini belirtmiştik. *Te’vilât*’ta mübhem hususlarla ilgili sahâbe ve tabiûn görüşlerine de sıkça atıflar yapılmaktadır. Burada akla şöyle bir soru gelmektedir: Acaba Mâturîdî, mübhemâtın tayininde sahâbe ve tabiûnun sözlerini delil kabul ediyor mu? Görebildiğimiz kadarıyla bu sorunun cevabı

73) el-Mâturîdî, *Te’vilât*, C. XVII, s. 145.

74) 37/*Saffât*/103.

75) el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbüri (ö.405/1014), *el-Mustedrek ala’s-Sahîhayn* (I-V), Tahk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2002, C. II, s. 608-609.

76) Bazı lafız farklılıklarıyla hadis, Taberânî’nin *Mu’cem*’inde şu şekilde geçmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’e insanların en şerefli kim olduğu sorulduğunda o, şöyle buyurmuştur: Zebîhullah İshak’ın oğlu Yakub oğlu Yusuf’tur.” et-Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu’cemu’l-Kebîr* (I-XXV), Mektebetu İbn Teymiye, Kahire trs., C. X, s. 183-184.

77) el-Mâturîdî, *Te’vilât*, C. XII, s. 177-178.

mahiyetinde *Te'vîlat*'ta açık bir ifade yer almasa da Mâtürîdî'nin mübhem lafızlara ilişkin yaptığı yorumlar konu hakkında bize bilgi vermektedir. Mesela Mâtürîdî "*Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.*"⁷⁸ âyetini yorumlarken farklı görüşlere yer verir ve ayrıca İbn Abbas'tan âyette mübhem bir şekilde ifade edilen "*قوم /topluluk*" lafzından kastın Benî Kurayza olduğunu belirten bir rivayet aktarır. Daha sonra ise İbn Abbas'ın âyetteki mübhem lafzı tayin eden bu açıklamasına rağmen mübhemât konusundaki genel kanaatini destekler mahiyette şunları söyler: "*Biz kıssanın nasıl olduğunu bilmiyoruz. Allah'ın, onları düşmanlarından kurtarmak suretiyle lütfettiği nimetini bildikten sonra artık kıssanın detaylarını bilmemize gerek yok.*"⁷⁹ Burada görüldüğü üzere Mâtürîdî, konuyla ilgili İbn Abbas'a isnad edilen yorumu hüccet kabul etmemektedir. Zira kabul etmiş olsaydı bizim kıssa hakkında bilgimiz yok demez, aksine İbn Abbas'ın belirttiği üzere kıssanın Benî Kurayza ile ilgili olduğunu söylerdi. Dolayısıyla buradan hareketle Mâtürîdî'nin mübhem lafızların tayininde sahâbeden gelen nakilleri bağlayıcı görmediği söylenebilir.

Bu konuda bir başka örnek ise Mâtürîdî'nin "*(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, 'Andolsun seni mutlaka öldüreceğim' demişti. Öteki, 'Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder' demişti.*"⁸⁰ âyetiyle ilgili yorumlarında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu âyette isimleri açıklanmaksızın Hz. Âdem (a.s.)'in iki oğlundan bahsedilmektedir. Mâtürîdî âyeti tefsir ederken özellikle bu husus üzerinde durur. Bu bağlamda sahâbe ve tabiûndan şu görüşleri nakleder: "*Âdem (a.s.)'in iki oğlunun kim olduğu hususunda ihtilaf vardır. Hasan Basrî ve diğerleri bu iki çocuğun Hz. Âdem'in sulbundan öz çocukları olmadığını, İsrail Oğulları'ndan iki adam olduklarını ifade etmektedirler. Bu iki kişinin Âdem (a.s.)'a nisbet edilmesi, bütün insanların Âdem (a.s.)'in çocukları olmasındandır.*"⁸¹

"*İbn Abbas, Kelbî ve diğerlerinden nakledin görüşe göre ise söz konu iki çocuk Âdem (a.s.)'in sulbundan öz çocukları olup adları Habil ve Kabil'dir. Her ikisinin de aynı batından doğan birer kız kardeşi vardı. Bunlardan biri güzel, diğeri ise çirkindi. İki de güzel olanla evlenmek istedi ve bu konuda anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine biri diğerine: 'Hadi gel kurban takdim edelim. Eğer senin kurbanın kabul edilirse, onunla evlenmeye sen daha çok hak sahibisin. Eğer benimki kabul edilirse ben daha çok hak sahibiyim. Dedi.' Sonra kurbanlarını takdim ettiler. Habil'in kurbanı kabul edildi fakat Kabil'inki kabul edilmedi. Bundan dolayı Kabil, Habil'i kıskandı ve onu öldürmeye niyetlendi.*"⁸² Görüldüğü üzere Mâtürîdî konu hakkında sahâbeden İbn Abbas (ö.68/687); tabiûndan ise

78) 5/Mâide/11.

79) el-Mâtürîdî, *Te'vîlât*, C. IV, s. 176-177.

80) 5/Mâide/27.

81) el-Mâtürîdî, *Te'vîlât*, C. IV, s. 198.

Hasan Basrî (ö.110/728) ve Kelbî (ö.146/763)'nin görüşlerine yer vermektedir. Daha sonra ise bu görüşlerin kesinlik arz etmediğine dair kanaatini gösterir mahiyette şu yorumu yapar: “Biz kıssanın nasıl cereyan ettiğini ve Âdem (a.s.)'a nispet edilen iki çocuğun öz çocukları olup olmadığını bilmiyoruz. Bunları bilmeye ihtiyacımız da yok. Asıl ihtiyacımız olan, kıssalarda yer alan ilmi ve hikmeti bilmektir.”⁸³

V. Mâturîdî'ye Göre Mübhemleri Tayin Etmemin Sakıncaları

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere İmam Mâturîdî'ye göre kesin bir delil mevcut değil iken mübhemâtı tayinle uğraşmanın herhangi bir faydası yoktur. Aksine böyle bir çabanın birtakım sakıncaları bulunmaktadır. Bu bağlamda onun en fazla dillendirdiği husus, bu tür tayinlerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in risâletinin ispatına yönelik tehdit içermesidir.⁸⁴ Mübhem lafızlarla ilgili kesin delil olmadan yapılacak yorumlarının hepsi bu noktada sakıncalıdır. Mâturîdî'ye göre kıssaların Hz. Peygamber'e vahyedilmesinin en temel nedeni, onun peygamberliğine iman etmeyenlere karşı risâletini ispat etmektir. Zira Hz. Peygamber'in haber verdiği kıssalar, önceki kutsal kitaplarda da mevcut idi. Mekke toplumu içerisinde söz konusu kıssalardan haberdar olan kişiler vardı. Kur'ân'da yer verilen bu haberler, Ehl-i Kitab'ın (tahrif edilmemiş) kitaplarında var olan şekliyle Hz. Peygamber'e de bildirilmiştir. Kur'ân'da kıssaların bu şekilde zikredilmesi, Ehl-i Kitab'ın, Hz. Peygamber'in bu kıssalardan Allah (c.c.) vasıtasıyla haberdar olduğunu bilmeleri içindir. Şayet Kur'ân'da zikredilen haberlerle ilgili bir ekleme veya çıkarma yapılırsa söz konusu haberler onlar için bu manayı ifade etmez. Daha da kötüsü kıssalar üzerinde oynamalar yapıldığında ve yapılan değişiklikler kutsal kitaplarda haber verilen bilgilerle çeliştiğinde doğal olarak kıssalar hakkında malumat sahibi olan kişilere özellikle de Ehl-i Kitab'a Hz. Peygamber'in risâleti hususunda eleştiri fırsatı tanınmış olur.⁸⁵

Öte yandan mübhem lafızları belirleyebilmek için yapılan açıklamalar çoğu zaman kesin delil değeri taşımayan bazı rivayetlere dayanmaktadır. Dolayısıyla özellikle kıssalarda var olan ile sonradan ilaveler sonucu ortaya çıkan tablo birbiriyle çelişebilmektedir. Bu durum ise Ehl-i Kitab'ın işine gelmektedir. Nitekim onlar kendi kitaplarında yer alan kıssalarla Kur'ân'ın haber verdiği olaylar arasında çelişki bulunduğunu iddiasıyla Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olmadığını ileri sürebilirler. İşte Mâturîdî'ye göre böyle bir tehlikeyle karşılaşmamak adına kıssaları her hangi bir ilave veya eksiltme yapmaksızın Kur'ân'da haber verildiği şekliyle aktarmak gerekir.⁸⁶

İmam Mâturîdî'ye göre mübhemlerin tayinindeki bir diğer önemli sorun, Allah hakkında yalancı şahitlik yapma korkusudur. Zira mübhem hususlar hakkında kat'î bir delile dayanmaksızın yapılacak yorumlar kesinlik arz etmeyeceği gibi yanlış olma ihtimali de

82) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. IV, s. 198.

83) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. IV, s. 199.

84) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. IX, s. 35.

85) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. XVII, s. 145. Ayrıca bkz. el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. V, s. 407.

86) el-Mâturîdî, *Te'vilât*, C. IX, s. 228.

oldukça yüksektir. Eğer yapılan yorumlar gerçeklerle örtüşmüyorsa Allah Teâlâ'nın söylemediği bir şey O'na söylenmiş olur ki, bu da Allah hakkında yalancı şahitlik anlamına gelir. Nitekim Zülkarneyn kıssasının sonunda bir değerlendirme yapan Mâtürîdî, konuyla ilgili hassasiyetini şu cümlelerle dile getirir: *“Bu haberler ve kıssalar hakkında, Allah adına yalan konuşma ve O’nu şahit tutma korkusundan dolayı Kitap’ta zikredilenlerin üzerine bir ekleme yapılmaz. Bu nedenle biz Kitap’ta zikredilen miktar kadarını söyleriz. Bunun üzerine bir ekleme yapmayız.”*⁸⁷

Sonuç

Yapılan bütün bu açıklamalardan sonra sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki, İmam Mâtürîdî’ye göre Kur’ân’da mübhem lafızların tercih edilmesi ve kullanılması hikmete binâendir. Özellikle Kur’ân kıssalarında bu husus kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu nedenle onun Kur’ân tasavvurunda mübhemler oldukça önemli bir yere sahiptir.

Allah (c.c.)’in Kur’ân’da bilinçli bir şekilde bu lafızları tercih ettiğini düşünen Mâtürîdî’ye göre kesin bir delil olmadıkça söz konusu lafızları tayine kalkışmak gereksiz ve yersizdir. Zira eğer mübhem lafızlarla ifade edilen hususların bilinmesine gerek olsaydı Allah bunları kapalı bırakmaz, bizzat kendisi açıklardı. Dolayısıyla mübhem lafızların tayin edilmeden, var oldukları şekilleriyle muhafaza edilmeleri esastır. Mâtürîdî bunun, Kur’ân’ın bir tavsiyesi olduğunu ifade eder.

Öte yandan Mâtürîdî, mübhem lafızla neyin kastedildiğinin ancak kesin naslar ile tespit edilebileceğini belirtir. Bu çerçevede Kur’ân’da veya sahih sünnette konuyla ilgili bir bilgi varsa bu bilgi doğrultusunda mübhem lafzın tayin edilebileceğini söyler. Bunun dışında Mâtürîdî’ye göre konuyla ilgili sâhabe ve tâbiûna isnad edilen görüşler bağlayıcı olmadığı gibi müfessirlerin açıklamaları da bir mana ifade etmez. İşte bu nedenle o, tefsirinde mübhem lafızların tayinine ilişkin pek çok görtüş nakletmesine rağmen bunlarla amel etmez ve zaman zaman bu tür çabaları eleştirir.

O, mübhemlerin tayini konusunda bu derece hassas ve ihtiyatlı davranmasının temelinde iki nedene dayandırır. Bunlar; kesin delil olmadan gelişmiş güzel yapılan tayinlerin, Hz. Peygamber’in risâletinin ispatına yönelik tehdit içermesi ve Allah adına yalancı şahitlik yapma korkusudur. Mâtürîdî bunlardan ilki üzerinde daha fazla durur. Bu bağlamda Kur’ân kıssalarının sevk edilmişindeki en önemli hikmetin Hz. Peygamber’in risâletini ispat etmek olduğunu sık sık tekrar eder. Mübhem lafızların kıssalarla olan ilişkisi de tam bu noktada gündeme gelir. Bilindiği üzere Kur’ân’ın üslûbu gereği kıssalarda genellikle kişi, zaman ve mekâna ilişkin ayrıntılarına girilmez ve verilmek istenen mesajın muhataplara en kısa ve en uygun şekilde ulaştırılması amaçlanır. Bundan dolayı Kur’ân kıssalarında pek çok mübhem unsur bulunur. İşte Mâtürîdî, kıssaların var olduğu şekliyle Hz. Muhammed (s.a.v.)’in risâletini ispat etmedeki önemli fonksiyonuna dikkat çekerek Kur’ân’ın mübhemât ile ilgili bu tavrına riayet edilmesi gerektiğini savunur ve kesin bir delil bulunmadıkça bu gibi yerlerde mübhem lafızlarla ilgili yorum yapmanın daha doğru olacağını belirtir.

87) el-Mâtürîdî, *Te’vilât*, C. IX, s. 104. Diğer bir örnek için bkz. el-Mâtürîdî, *Te’vilât*, C. IX, s. 35.

Kaynakça

- Abay, Muhammed, *Kur'ân Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Albayrak, Halis, “Mübhemâtü'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 32, s. 155-182.
- el-Âlûsî, Şihâbuddîn Muhammed (ö.1270/1853), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* (I-XXX), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1418/1997.
- el-Beydâvî, Nâsiruddîn Ebi'l-Hayr Abdullah b. 'Umer b. Muhammed (ö.685/1286), *Tefsîru'l-Beydâvî (Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl)* (I-V), Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs.
- Birişik, Abdülhamit, Hüseyin Abdülhâdî Muhammed, “Mübhemâtü'l-Kur'ân”, *DİA*, C. 31, s. 437-439.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 12. Baskı, Ankara 1998.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Ğirnâî el-Endelusî (ö.745/1344), *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr* (I-X+Fihrist), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1413/1992.
- Ebussuûd, Muhammed el-İmâdî el-Hanefî (ö.982/1574), *İrşâdu'l-Akli's-Selîm İlä Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm* (I-V), Tahk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, Mektebetu'r-Riyad, Riyad trs.
- Erten, Mevlüt, “Mübhemâtü'l-Kur'ân ve Fırkalar (İdeolojik Tefsir)”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. 3, S. 1 (Bahar 2001), s. 65-84.
- el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed (ö.175/791), *Kitabu'l-Ayn* (I-VIII), Tahk. Mehdî el-Mahzûmî- İbrâhim es-Samerrâî, Muessesetu'l-Âlemî li'l-Âlemî li'l-Matbûât, Beyrut 1408/1988.
- Gezer, Süleyman, “Kur'ân'daki Belirsiz Anlatımlar/Mübhemât Sözlü Dil Bağlamında Bir Yaklaşım”, *Çorum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2, s. 253-264.
- el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri (ö.405/1014), *el-Mustedrek ala's-Sahîhayn* (I-V), Tahk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2002.
- İbn Atiyye, Kâdî Ebû Muhammed Abdu'l-Hak b. Gâlip el-Endelûsî (ö.546/1152), *el-Muharrarul-Veciz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* (I-VI), Tahk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422/2001.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrim (ö.711/1311), *Lisânu'l Arab* (I-XV), Dâru Sâdir, Beyrut 1979.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî (ö.333/944), *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (I-XVII), Dâru'l-Mîzan (Mizan Yayınevi), İstanbul 2005-2011.

- Kaya, Remzi, “Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, Bursa 2002, s. 31-58.
- Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan 2009.
- en-Neseî, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed Mahmûd (ö.710/1310) *Tefsîru'n-Neseî (Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl)* (I-III), Dâru İbn Kesîr, 1. Baskı, Dımeşk-Beyrut 1426/2005.
- Öztürk, Mustafa, “Mübhemâtü'l-Kur'ân ve İmâmiyye Şiası”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2001, S. 12-13, s. 437-455.
- Paçacı, Mehmet, ve diğer., *Kur'ân ve Hadis İlimleri*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2006.
- Râğıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed (ö.502/1108), *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Tahk. Muhammed Seyyid Keylânî, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1381/1961.
- es-Sâhib, İsmâil b. Abbâd (ö.385/995), *el-Muhit fî'l-Luga* (I-IX), Tahk. Muhammed Âli Yâsin, I. Baskı, Beyrut 1414/1994.
- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân (I-II)*, Talik: Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesir, Dımeşk-Beyrut 2006.
- Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994.
- _____, “Kıssa”, *DİA*, C. 25, s. 498-501.
- eş-Şevkânî, Muhammed Ali b. Muhammed (ö.1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr* (I-V), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1417/1997.
- et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr* (I-XXV), Mektebetu İbn Teymiye, Kahire trs.
- Tuğlu, Nuri, *Mâturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2003.
- ez-Zebîdî, Muhibbuddîn Muhammed Murtezâ Huseyn Vâsıtî (ö.1205/1790), *Tâcu'l Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus* (I-XX), Dâru'l Fikr, Beyrut 1414/1994.
- ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah (ö.794/1392), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (I-IV), Tahk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru't-Turâs, Kahire trs.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım, Mahmud b. Ömer (ö.538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl* (I-V), Mektebetu'l-Ubeykân, Riyad, 1418/1998.
- _____, *Esâsu'l-Belâğa* (I-II), el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-Kitab, Kahire 1985